

**DISCURS ȘI EMOTIE:
ORATORUL ION PETROVICI
RECEPTAT DE AUDITORUL ION DIDILESCU¹**

Ionuț Isac

Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca,
Departamentul de Cercetări Socio-Umane

Abstract: *SPEECH AND EMOTION: THE ORATOR ION PETROVICI PERCEIVED BY THE AUDITOR ION DIDILESCU.* *The publication of the academic portraits gallery reunited under the posthumous memorialistic work of professor Ion Didilescu, *Universitari din alte vremuri* (University men of other times, Didilescu, 2010), offers to the reader the lecture of a text very rich in psychological observations and analysis, focused both on the affective-emotional dimension of the academic personality and on the sentimental load determined by his relationship with students, colleagues and friends. Amongst the personalities included in the volume, one must distinctively observe that of the renowned university professor Ion Petrovici – remarkable writer and orator. The sentimental portrait dedicated to him by the memorialist Didilescu highlights not only the features of his perfect oratory art, but also the absolute balance of Petrovici's personality, his sense of justice, the courage and the imagination he showed in situations of emotional tension and conflict, in order to help his colleagues even with the risk of compromising his personal status. The high admiration for the aesthetics of his speech, dialogue ethics and interhuman relationship illustrated by Ion Petrovici does not determine Ion Didilescu to minimize the intellectual merits of his maestro, whom he considers to be „a brilliant promoter of the rationalism and critical realism”. In fact, the only field of Petrovici's activity that the author refrains from commenting is the political one. The memorialist highly appreciates both his ex-cathedra and writing performances, but highlights the fact that oratory was, for Petrovici, la qualité maîtresse – his fundamental talent, identifiable in his entire oeuvre.*

Keywords: *oratory speech, emotion, psychology of personality, dialogue, ethics, university life, Ion Petrovici, Ion Didilescu.*

¹ Textul de mai sus reproduce, în esență, conținutul comunicării prezentate de autor la Sesiunea de comunicări științifice „Emoții, sentimente, pasiuni – rolul lor în dezvoltarea și adaptarea individuală”, organizată de Academia Română, Filiala Iași, Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane”, Iași, 10 iunie 2011.

Ultimul sfert de veac a adus în peisajul publicistic autohton un mare număr de scrieri dedicate recuperării trecutului cultural-spiritual românesc. Dintre acestea, se individualizează net memoriile semnate de intelectuali prestigioși ai neamului nostru, precum David Prodan (1993) ori Adrian Marino (2010), din ale căror rânduri răzbat pronunțate accente subiective, fără însă ca acest gen de modalitate confesivă să impiețeze asupra calității scriiturii ori în ce privește impactul asupra cititorului. Dimpotrivă, efectul este tocmai contrar: cititorul este invitat să parcurgă încă o dată, alături de acești distinși profesori și cercetători, firul vieții lor intelectuale și culturale, pentru ca să gândească și să interpreteze cu mintea proprie întâmplările unor vieți, să analizeze opțiunile valorice și presupuzițiile care le-au inspirat acțiunea, iar apoi, din faptele prezentate, să tragă concluziile de rigoare pentru existența personală.

Pe planul literaturii memorialistice, cartea *Universitari din alte vremuri*, semnată de profesorul ieșean Ion Didilescu, se constituie într-o succesiune de mărturisiri despre „sentimente și convingeri intelectuale și morale”, care surprind trăsăturile de personalitate ale unor universitari moldoveni de altădată (într-un interval temporal de acum circa 50-80 de ani). Din această galerie de schițe sentimentale – „tușe de penel”, cum le numește I. Didilescu –, tot atâtea încă-nu-portrete, dar totuși încercări descriptive și expresive care permit sesizarea cu ușurință atât a specificului fiecăreia dintre personalitățile vizate, cât și a întregului tablou, personalitatea proeminentă a oratorului Ion Petrovici se desprinde categoric prin trăsăturile ei greu egalabile, strălucitoare, de farmec intelectual, autoritate deontică și epistemică, apte să o impună peste timp generațiilor viitoare.

Deși autorul previne asupra faptului că nu a utilizat un filtru valoric în alcătuirea acestei galerii de portrete, afirmăm că cercetarea atentă a firului conducător – uneori implicit, alteori explicit, al cărții – pledează pentru contrariul: *filtrul valoric a existat*, întrucât fiecare personalitate invocată se distinge printr-o trăsătură pregnantă, de excepție, devenită *valoare a sa intrinsecă* (de ex.: modul de prezentare la catedră, stilul de conducere, pasiunea intelectuală dominantă). Chiar dacă înșiruirea portretelor universitare pare să fie întâmplătoare, nutrim convingerea că a existat, fără îndoială, o *selecție* a acestora dintre multe altele, pe temeiul unor certe *afinități elective* între trăsăturile lor dominante și preferințele subiective ale autorului memoriilor.

Pentru cazul lui Petrovici, Didilescu vede ca excepțional *un gen aparte de elocință* – trăsătură aptă să reprezinte sublimat și să transfigureze personalitatea umană a celui în cauză, făcând-o indelebilă pentru persoanele aflate în preajma ei. Însă, dintru început, facem două precizări:

1. În substanța memorialisticii lui Didilescu, atunci când se vorbește despre Petrovici, termenul de „orator” se cere a fi luat într-un sens mult mai general decât acela al simplei rostiri discursive în varii împrejurări; aici, referirea vizează întregul unei personalități de excepție privită în complexitatea sa, printr-o caracteristică sau

însușire considerată definitorie – o „marcă” de recunoaștere indubitabilă, care o individualizează și singularizează față de alte personalități;

2. Lucrarea de față nu se rezumă la cele consemnate de Didilescu despre maestrul său preferat, ci include câteva opinii și luări de poziție ale altor autori, fie contemporani cu Petrovici, fie aflați în postumitatea acestuia. Convingerea noastră este aceea că, prin comparația memoriilor și interpretărilor, aspectele sau trăsăturile esențiale ale unei personalități ies mai bine în relief.

În mod specific viziunii profesorului ieșean, „fișa biografică” subiectivă, cu toată incompletitudinea și doza de relativitate care îi sunt inerente, își are locul său, putând fi considerată complementul firesc și necesar al biografiei științifice: „Adevărul despre oameni nu exclude afecțiunea pentru ei, după cum adevărul, în general, nu exclude sentimentul de admirație față de el” (Didilescu, 2010, p. 21). Putem să ne gândim că pentru Didilescu, atunci când este să se scrie istoria unor personalități intelectuale, sintagma „Adevărul, tot adevărul și numai adevărul” nu-și mai păstrează integral valabilitatea (decât, poate, în sălile tribunalelor). Dar nu e vorba nicidecum de vreo sciziune, de vreun exclusivism sau partizanat oarecare. Între cele două demersuri de cunoaștere, autorul portretelor universitare nu vedea excluziune, ci *complementaritate*. A fi subiectiv nu implică, în mod obligatoriu, *subiectivismul*, care te aruncă în eroare prin consecința lui directă – *arbitrariul*, ci tocmai corelatul firesc, empatic-comprehensiv, pentru ca obiectivitatea științifică să nu alunece în la fel de ruinatorul *obiectivism*.

Similar, se păstrează echilibrul față de extreme – apologia și denigrarea –, ambele fiind, de multe ori, dezolante refugii ale unor spirite mari cu orgoliile rănite. Din acest motiv, *obiectivitatea cognitivă* în explorarea dimensiunilor personalității umane nu exclude, ci tocmai permite și presupune prezența *coloraturii afective* a reprezentărilor cuiva despre acestea. Un atare pluralism metodologic al „radiografiei” personalității este consonant, credem, cu însăși viziunea de ansamblu a lui Petrovici, care s-a exprimat explicit și scriptic asupra importanței relevării multitudinii demersurilor cognitive ale unui gânditor oarecare (ori ale mai multora) în scopul dezvoltării adevărului, în tot atâtea „fragmente” sau fațete succesive la scară temporală.

Arta oratorică cu care era „dăruit” Petrovici se manifesta ca o vrajă asupra auditoriului său, impregnându-l de *emoția armoniei*:

Erai captat încă din primele minute de vocea sa catifelată, cu timbru mângâietor, de cadența frazelor care curgeau lin ca pazele unui hipnotizator [...] Era o elocvență care te vrăjea ca o romanță beethoveniană, situându-se la polul opus al oratoriei lui Iorga, care te învăluia și te purta vijelios ca o forță cosmică dezlănțuită [...] Era o oratorie de gen maioreescian al cărei farmec îl dădea cadența somptuoasă, accentele și muzicalitatea vocii. Desigur, la acestea se adăugau eleganța expresiei și arhitectura expunerii, dispoziția ideilor. (Didilescu, 2010, p. 24)

Didilescu îi compară stilul oratoric fluent și egal cu stilurile altor vorbitori celebri ai secolului XX: *urcător* (Călinescu) și *coborător* (Moisil), exprimând

emoția intonației, ori cu acela *temperamental-energic* (C. Daicoviciu), care elibera *emoția energiei*. Se poate spune că, față de ceilalți oratori vestiți ai vremii sale, Petrovici era maestrul stilului „melodic” cu accente simfonice, întrucât fondul discursului său se afla în deplină armonie cu forma. Iar în ce privește descendența maioreșciană, se pot recunoaște cu ușurință elanul și prestigiul dascălului, al educatorului, care face operă de popularizare a marilor teme, concepte și doctrine filosofice în rândurile unui public larg.

Chiar dacă s-a observat, cu îndreptățire (Afloroaiei, 1997), că Petrovici stăruia în cadrele discursive prekantiene și că expunerea orală liberă pe care o practica el se pretează în special la popularizarea ideilor filosofice, nu la aprofundarea acestora prin studiu sistematic, rămâne la îndemână cel puțin o explicație, indicată chiar de autorul citat: nevoia de conciliere a unor spații culturale diferite în termenii tradiției și concepției:

Pe de o parte [Petrovici – n. ns. I.I.], abreviază traseul unor dezvoltări moderne din filosofia occidentală. Pe de altă parte, Petrovici caută să vorbească în numele unei comunități de care el însuși ține [...] Acest lucru induce gânditorului român obligația de a media între două paradigme ale vieții istorice, de a realiza o formă de întâlnire între cele două mari înfățișări ale omului european [premodernă, respectiv modernă – n.ns. I.I.]. (Afloroaiei, 1997, p. 63, 64)

Talentul înăscut al oratorului Petrovici provenea din împrejurarea excepțională că procesul de alcătuire a frazelor, „admirabil sculptate”, se producea în ritmul normal al vorbirii, ceea ce denotă o remarcabilă spontaneitate esențială (nicidecum accidentală), șlefuită la cote înalte de inteligență și cultură, manifestă peste tot acolo unde se prezenta posesorul său: „Ion Petrovici era la fel de strălucit la catedră, în conferințele publice, ori la tribuna parlamentului și găsea tonul potrivit în orice ocazie, știind să creeze momentele de *suspense* care fac o cuvântare de neuitat” (Didilescu, 2010, p. 29). Dar, talentul în cauză era și „făcut”, prin combinația judicioasă a atuurilor implicate de jocul oratoric de vârf – *comparația* (corect și inspirat aleasă) și *gesticulația* (rară și elocventă pentru ideea expusă, accentuând intensitatea emoțională), care făceau din cuvântările sale veritabile evenimente. Din perspectiva teoriilor comunicării, cele două elemente sunt importante, Petrovici fiind un abil comunicator, nu doar verbal, ci și non-verbal. Structura discursurilor sale nu conține însă nimic fals, manipulator; mărturia lui Didilescu ne confirmă supoziția că atât argumentele aduse de orator, cât și figurile de stil, comparațiile ori metaforele urmăreau un singur țel: adevărul, veracitatea, rectitudinea și corectitudinea interpretării pe care o construia Petrovici. Este caracteristica puternică, izbitoare pe care o degajă toate textele care îi aparțin, fie ele scrise sau rostite.

Pentru toate acestea îi venea în ajutor fizionomia, ca o fericită completare și anticipare a naturii sale oratorice: „Ceea ce te frapa în figura sa erau paloarea feței și ochii negri ușor prelungiți orizontal, marcând parcă o fărâmbă de exotism [...]

privirile sale căutau mai mult înăuntru decât în afară, făcând să bănuiești concentrarea psihică” (Didilescu, 2010, p. 24). Este cunoscut faptul că aspectul fizic-corporal joacă un rol important în receptarea persoanei oratorului și a actului oratoric de către auditoriu, împreună cu mimica și gestică acestuia, ale căror efecte le potențează indefinit. O atare consonanță suplimentară făcea ca atracția personalității lui Petrovici asupra publicului să fie una totală, manifestându-se în săli arhipline cu persoane de toate vârstele și specialitățile.

Totuși, I. Petrovici nu a fost genul de persoană care să caute popularitatea cu orice preț, pe care unii o doresc, iar alții o evită. El nu vâna succesul la public, pe care îl obținea în mod firesc, prin calitățile sale intrinseci, fără apelul la trucuri sentimentale ori alte efecte ieftine. Detractori improvizați precum G. Călinescu ori I. Iordan, cu pretențiile lor străvezii, nu ne pot convinge. Orice îndoială în acest sens este spulberată de ale sale *Reflecții despre popularitate*, prezentate într-o conferință la Sorbona, în anul 1932 (Petrovici, 1932). Acolo, dascălul ieșean analizează pe cât posibil de imparțial problema popularității, în domeniile artei, științei și filosofiei; o prezentare și un comentariu al acesteia se găsesc în monografia lui Șt. Munteanu (2003). Astfel, dacă în artă, popularitatea nu constituie o dovadă de valoare, în știință ea este cel mai frecvent pur și simplu inexistentă, iar în filosofie – mai ales în forma sa „populară” (adică aceea gândită, concepută într-un fel sau altul, de fiecare dintre noi) –, popularitatea e o chestiune foarte relativă.

Apropiindu-ne de subiectul lucrării de față, amintim că, în viziunea lui Petrovici, actul oratoric legat de activitatea practică social-politică impune popularitatea cuiva în măsura în care nu se axează pe argumente raționale, ci pe construcții intuitiv-impresioniste:

Viața politică – scrie Petrovici –, e, în general, scena, aș putea-o numi clasică, unde instinctul de expansiune dominatoare se manifestă cu mai multă perseverență și se arată mai impetuos și mai tiranic [...] În general, nu se poate câștiga mulțimea cu argumente raționale și precise, cum a arătat în mod strălucit Gustave Le Bon. Inteligența mulțimilor nu e discursivă, ci mai întotdeauna intuitivă și de aceea o atitudine frumoasă face mai mare impresie în ochii mulțimilor decât cele mai bune argumente. (Petrovici, 1932, p. 163, 169; a se vedea și Munteanu, 2003, p. 219)

Evitarea genului popularității vulgare a constituit o trăsătură fundamentală a personalității lui Petrovici, conferințele sale îmbinând cu justă măsură elementul intelectual și cel emoțional, în beneficiul unui public cultivat și avizat, apt să le recepteze la modul cel mai propriu.

Încercând ierarhizarea talentelor și calităților multiple ale gânditorului român (filosof, profesor, scriitor, orator, politician), I. Didilescu propune un *criteriu global*, și anume acela al activității în ansamblu, din care pe primul plan se situează *talentul oratoric*:

Talentul fundamental este la Ion Petrovici cel oratoric, fiindcă acesta este prezent atât în opera literară cât și în cea filosofică. Destinate să fie citite, operele lui în aceste domenii sunt astfel elaborate încât în ele simți permanent

oratorul. Și proza literară și cea filosofică sunt scrise în stil oratoric; în ambele ești antrenat într-o anumită cadență. (Didilescu, 2010, p. 28)

Justețea celor de mai sus poate fi probată de cititorul eseurilor și cronicilor literare, ale editorialelor jurnalistice ori episoadelor memorialistice semnate de-a lungul anilor de „piscul din Tecuci”; în fiecare dintre ele intuiești persoana oratorului, îmbiindu-te la o lectură creativă, în care parcurgerea cuvintelor și frazelor decurge simultan cu ascultarea, prin auzul imaginației, a vocii autorului care le-ar fi rostit.

Calitatea excepțională de scriitor a lui Petrovici – intim îngemănată cu aceea de orator – a fost mărturisită și relevată, printre alții, de un adept și admirator al său, care afirmă, cu argumente:

Marele nostru gânditor deține, pe lângă forța înaltelor pătrunderi metafizice și măiestria – foarte rară în spațiul filosofic – de a-și reda gândurile într-o formă literară menită, pe de o parte, să plasticizeze abstracția atâtor noțiuni, iar pe de alta, să fie ea însăși un moment de plăcere pur estetică. (Isac, 2003, p. 167)

Bogăția nuanțelor descriptive, măiestria psihologică, arta desăvârșită portretistică și memorialistică, capacitatea de excepție de a surprinde autenticul a ceea ce este omenesc fac din aceste scrieri ale lui Petrovici superlative ale genului. Despre el, botoșăneanul D. Isac afirma:

N-a făcut școală numai pe plan filosofic, creând o atmosferă de sănătoasă filosofare bazată pe simț critic, respect pentru rațiune și dragoste pentru înaltele probleme metafizice, dar este și un model neîntrecut pentru ceea ce înseamnă „stil” în exprimarea cugetării speculative și în expresia literară. (Isac, 2003, p. 168)

Referindu-se admirativ, din punctul de vedere al vocabularului și al stilului expunerii, la volumele lui I. Petrovici intitulate *Studii istorico-filosofice*, respectiv *Fulgurații filosofice și literare*, D. Isac scria următoarele:

Petrovici are ceva „artistic” în felul său de a concepe tratarea unei probleme sau expunerea unui cugetător. Expresia nu se limitează numai la capitoul lingvistic inepuizabil și la exteriorul unde abundă surprinzător culoarea și finețea nuanței. Ne gândim în aceeași măsură la darul egal de a da relief pronunțat subiectului tratat, scobind în adâncimi și luminând proeminente [...] Nu ne putem opri, de asemenea, să nu remarcăm o altă realitate formală care determină valoarea operei marelui nostru gânditor: este arta desăvârșită și neegalată de nimeni altul la noi, de a armoniza terminologia tehnică, purtătoare a unui inevitabil caracter universal, cu expresii și vocabular autentic românesc pline de prospețime și culoare. (Isac, 2003, p. 163, 164)

Complexul de însușiri literar-stilistice demonstrate de Petrovici a atras și admirația lui I. Didilescu, ele fiind implicate necesare ale unui orator stăpân pe arta sa, care reușește o sinteză optimă între *forma* și *conținutul* cuvântărilor susținute. În fond, accentele diferite marcate de cei doi comentatori se reunesc într-o conjuncție de complementaritate: *gândirea filosofică de înaltă calitate, potențată de stilul literar excepțional și armonia oratorică*.

O perspectivă întrucâtva diferită este ilustrată de I. Necula, referitoare la volumul de memorialistică al lui Petrovici intitulat *De-a lungul unei vieți*:

Chiar dacă n-a fost un hermeneut prea stăruitor și n-a operat totdeauna cu judecăți de valoare rezolubile [sic!], Petrovici a fost un observator atent al contemporanilor săi și s-a remarcat ca un excelent creator de profiluri filosofice. Cum cei mai mulți dintre gânditorii evocați îi erau colegi de generație și cu opera încă neîncheiată, s-a abținut de la încadrări schematice și evaluări riscante și a accentuat în special asupra elementelor de profil moral și comportamental. (Necula, 2005, p. 25)

Operațiune riscantă pentru oricare autor, din orice timp istoric, tentativa petroviciană nu a rămas fără anumite consecințe mai puțin plăcute, a se înțelege reproșuri primite de gânditorul moldovean, prin intermediul unor membri de familie ai celor vizați. La acest nivel, se arată mai bine riscul consecințelor expunerii opiniilor cuiva despre contemporanii săi, fie acestea cât de „nevinovate” sub aspectul intenției. Fiindcă nimeni nu este scutit de riscurile expunerii opiniilor proprii, Petrovici s-a văzut – cu evidentă neplăcere – transformat în ținta conflictului dintre aprecierile sale despre congenerii analizați și aprecierile acestora despre ei înșiși – desigur, socotite mai bune decât ale lui.

Revenind asupra subiectului, susținem că talentul oratorului de clasă iese în evidență oricând este pus să ia cuvântul, dar caracterul său se probează în împrejurări complexe, ieșite din comun. Să mai amintim că, în general, cele două calități se întâlnesc supărător de rar, ca prezență și echilibru, la una și aceeași persoană? Or, politicianul I. Petrovici a făcut excepție de la regulă, fiind un fin arbitru al situațiilor profesionale și administrative delicate. Având putere decizională deplină în momentele dificile din anii 1940, marcate de tensiuni emoționale (potențial conflictuale), spiritul de echitate și justețe al distinsului intelectual a făcut diferența dintre dreptate și nedreptate. În volumul său memorialistic, Didilescu menționează două împrejurări de acest fel:

– cu ocazia concursului de ocupare a postului de profesor de algebră la Universitatea din București, la care s-au prezentat doi candidați – Grigore Moisil și Dan Barbilian (alias Ion Barbu) –, I. Petrovici (la acea dată ministru al Educației) a decis crearea unui post suplimentar, pentru a fi amândoi numiți, fiecare la disciplina în care excela;

– la concursul pentru ocuparea postului de conferențiar de estetică la Universitatea din Iași, când au concurat Alexandru Dima și Victor Iancu, în spiritul echității, echilibrului și... al simțului estetic, același ministru Petrovici a divizat postul într-unul de conferențiar pentru estetica literară și altul pentru estetica filosofică, astfel încât să nu fie niciunul nedreptățit.

Soluțiile ministrului Învățământului de odinioară surprind plăcut, uimesc prin simplitatea, consecvența și promptitudinea cu care au fost aplicate. Involuntar, apare întrebarea (retorică, desigur): care ministru al educației naționale din România ar dori (și ar putea efectiv), la ora actuală, să repete gesturile lui Petrovici? În

primul rând, credem că, în pofida voinței bune, nu i-ar permite așa ceva legislația în vigoare, destul de restrictivă. Nu poți adopta soluții etice (și estetice) atunci când deciziile administrative superioare îți impun politica de personal (bugetar). În al doilea rând, este probabil ca rivalitățile exacerbate existente între unii dintre colegii de breaslă ai specializărilor academice să-i determine pe potențialii concurenți aflați în situații similare să refuze ei înșiși asemenea soluții compensatoare, fiecare socotindu-se a fi singurul îndreptățit la ocuparea unui post didactic (mai ales acela de profesor!). Fără a mai vorbi de situația când (și dacă) mai ajunge vreunul să ia parte la concurs în urma contestațiilor preliminare făcute de celălalt (sau ceilalți candidați).

Fiindcă viața e complexă și imprevizibilă, la un moment dat i-a venit și lui Petrovici rândul să fie „salvat”, de către Nicolae Bagdasar:

Când era [Bagdasar – n.ns. I.I.] administratorul Casei Școalelor, izbucnise un conflict acut între cei doi miniștri ai învățământului de atunci, Ion Petrovici pentru învățământul superior și mediu și I. C. Petrescu pentru învățământul primar-normal. Conflictul dura și se adâncea. Unul își apăra autonomia (I. C. Petrescu), celălalt autoritatea titularului de departament. N. Bagdasar, uzând de mijloace diplomatice și de bunele relații cu ambii miniștri, a reușit să-i convingă pe amândoi că celălalt dorește împăcarea (ceea ce nu era exact) și să-i pună în situația de a se întâlni și a restabili raporturile normale. (Didilescu, 2010, p. 56-57)

Iată o soluție totodată diplomatică, pragmatică și estetică – chiar dacă aflată ușor pe alături de... exactitatea situației –, care demonstrează că Bagdasar își însușise ceva din natura umană a lui Petrovici și acționa întru adevărul general-uman, conform comandamentelor moral-spirituale ale acestuia. Să ne imaginăm doar, în zilele noastre, Ministerul Educației cu doi miniștri (ca simplă „coabitare” a celor doi, nu mai mult)! De dragul ficțiunii, se poate merge și la numere mai mari decât doi, cu reprezentanți ai fiecărui partid politic, mișcări civice, organizații non-guvernamentale, syndicate etc., iar dacă nu toți cu rang de ministru, atunci cel puțin unii cu rang de adjunct, alții de secretar de stat, director de departament ș.a.m.d. Și pentru a încheia acest scurt exercițiu utopic cu o speranță vagă: cine știe, poate că, în acest caz, ineficiența reformelor în educație nu ar fi sensibil mai mare decât în cazul mandatului unui singur ministru titular, câte o legislatură, pe rând!?

Concluzia firească a autorului converge spre sinteza calităților personale ale eminentului învățat, dintre care se detașează darul vorbirii:

Totul în vorbirea lui Petrovici îți sugera că te găsești în societatea selectă a ideilor filosofice. Se poate spune despre oratoria lui ceea ce un istoric spunea despre oratoria lui Francis Bacon: ascultându-l vorbind, nu te temeai decât de un singur lucru, să nu se termine discursul. (Didilescu, 2010, p. 25)

Se spune că pasiunea pentru cuvântul rostit, asociată exigenței personale deosebite, l-au transformat pe Petrovici într-un etern aspirant la sistemul filosofic original.

Considerată uneori o pseudo-problemă, această lipsă probabil că nici n-a constituit, în ultimă analiză, pierderea cea mai mare; mult mai nocive s-au vădit a fi – și pentru Petrovici, ca de altfel pentru toată intelectualitatea din țara noastră – circumstanța abolirii regimului politic al gândirii libere în România începând cu anul 1945 și substituirea acestuia cu democrația „originală” a comunismului sovietic. Schimbarea a zdruncinat din temelii spiritul culturii naționale, influențându-l negativ, până la aneantizare, timp de câteva decenii. Discursurile „recepte” au devenit cele agreate de regim, în care oratorii (mai mult sau mai puțin) populari „improvizau” (la propriu!) variațiuni ideologice corecte pe temele principale indicate de documentele partidului conducător. Era aceasta unica retorică oficial acceptată, fără alternativă. Ce șanse mai putea avea o personalitate de sorginte burgheză în noul peisaj al dictaturii proletariului?

Totuși, distinsul gânditor și-a păstrat vechea pasiune, cultivând reconfortant și, probabil, consolator discursul ca *modus vivendi*, în cadre și ocazii informale, până la finele vieții. Aceasta a fost șansa „refugiului în cultură”, pe măsura aspirațiilor și posibilităților fiecăruia –, refugiu pe care l-au ales și alții, în calea vicisitudinilor sociale. Astfel, aceia care, asemenea lui I. Didilescu, au avut fericita șansă de a-i sta în preajmă, au putut să se împărtășească încă vreo două decenii și jumătate după căderea „cortinei de fier” din arta subtilă și nobilă a unui intelectual veritabil.

BIBLIOGRAFIE

- Afloroaei, Șt (1997). *Cum este posibilă filosofia în estul Europei*. Iași: Editura POLIROM.
- Didilescu, I (2010). *Universitari din alte vremuri*. Iași: Editura „Ștefan Lupașcu”.
- Isac, D (2003). *Cunoaștere și transcendență – realism critic* (ediție îngrijită și studiu introductiv de Ionuț Isac, cu un cuvânt de însoțire de Vasile Muscă). Cluj-Napoca: Editura Grinta.
- Marino, A (2010). *Viața unui om singur*. Iași: Editura POLIROM.
- Munteanu, Șt (2003). *Raționalitatea metafizicii lui Ion Petrovici*. Iași: Editura Fundației AXIS.
- Necula, I (2005). *Ion Petrovici – o conștiință a filosofiei românești*, prefată la I. Petrovici, *Din cronică filosofiei românești*. Iași: Editura Institutul European.
- Petrovici, I (1932). *De-asupra sbuciumului*. București: Tipografia Ion C. Văcărescu.
- Petrovici, I (1966). *De-a lungul unei vieți*. București: Editura pentru Literatură.
- Prodan, D (1993). *Memorii* (text îngrijit și adnotat, cu o postfață de Aurel Răduțiu). București: Editura Enciclopedică.